

פרשת בהקתי

”את גאון עוזכם - זה ירושלים”

”וְשִׁבְרֵתִי אֶת גְּאוֹן עֲזָכֶם וְנִתְתִּי אֶת שְׁמֵיכֶם בְּבִרְזֵל וְאֶת אֲרָצְכֶם בְּנֶהְשֶׁה” (ויקרא כ”ו, יט)

פסוק זה, המהווה חלק מהקללה לעם ישראל, אם חלילה לא יקיימו את מצוות ה', בא להדגיש פורענות ייחודית. הפשטנים, דוגמת הרשב”ם ורבי אברהם בן עזרא, פירשו שמדובר כאן על שבירת השובע, דהיינו: משבר מיוחד בעקבות תחילת הרעב. אולם רש”י, על פי חז”ל, מסביר שלא על רעב ללחם מדובר בפסוק, אלא על אבדן בית המקדש, כדברי יחזקאל:

”אָמַר לְבֵית יִשְׂרָאֵל כֹּה אָמַר אֲ-דְנִי ה' הִנְנִי מֵחַלֵּל אֶת מִקְדָּשֵׁי גְאוֹן עֲזָכֶם מִהִמָּד עֵינֵיכֶם וּמִחֲמַל נִפְשֵׁיכֶם...” (יחזקאל כ”ד, כא)

בדומה לכך כתב רש”י בפירושו לגמרא (ברכות מט ע”א), שבניין ירושלים ”תשועת ישראל היא, דכתיב: ‘בונה ירושלים ה’” ואז ‘זדהי ישראל יבנס’ (תהילים קמ”ז, ב). חז”ל הבינו שחורבן ירושלים הוא החורבן הגדול, ובניינה הוא תחילת תשועת ישראל. גם בעל הטורים הסביר את הפסוק, כדרכו על ידי גימטרייה, כרמז לירושלים: ”את גאון עוזכם - בגימטריא זה ירושלים”.

נעסוק בברכת בניין ירושלים בתפילת העמידה:

”וְלִירוּשָׁלַיִם עֵינֶיךָ בְּרַחֲמֵיךָ תָשׁוּב, וְתִשְׁכַּחן בְּתוֹכָהּ בְּאֶשֶׁר דִּבַּרְתָּ, וּבְנֶה אֹתָהּ בְּקִרְוֵב בְּיָמֵינוּ בְּנֵינוּ עוֹלָם, וְכִסָּא דְדָוִד מְהֵרָה לְתוֹכָהּ תִּכְיֶין. בְּרוּךְ אַתָּה ה' בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם.”

הברכה מתחילה בוא”ו החיבור. לכאורה הדבר פלא, שהרי רק ברכת המינים פותחת בוא”ו החיבור כביטוי להיותה תוספת מאוחרת.¹ הסברים שונים ניתנו לכך, ואבקש להציע כאן הסבר משלי. לעניות דעתי, הסיבה לוא”ו החיבור היא שבתלמוד הירושלמי אין ברכה עצמאית המוקדשת לבניין ירושלים. על פי הירושלמי, בניין ירושלים הוא חלק מן הברכה על ביאת משיח בן דוד, ואת שתיהן יש לחתום כאחת: ”א-להי דוד ובונה ירושלים”.² בניין ירושלים הוא הגשמה של ימות משיח בן דוד, ולכן הברכות משולבות

1. יש לציין, שבנוסח הספרדי שתי הברכות מופיעות בלי וא”ו החיבור.
2. ראו ירושלמי ברכות פ”ד ה”ה; ראש השנה פ”ד ה”ו.

ליחידה אחת. בתפוצות, לעומת זאת, פיצלו את שני הנושאים לשתי ברכות, וכרמז לכך שהן בעלות משמעות קרובה השאירו את וא"ו החיבור בתחילת ברכת בניין ירושלים. בגלות הזכרת ירושלים "קובעת ברכה לעצמה" כדי להדגיש את מרכזיותה של העיר.

הביטוי "בנין עולם" נדיר מאוד במקורותינו, ואומר דרשני.³

הפרק האחרון במסכת פסחים עוסק בליל הסדר. התנאים נחלקו מהי הברכה שמברכים על ההלל בלילה זה. לפי רבי עקיבא מוסיפים את הבקשה:

"בן ה' א-להינו וא-להי אבותינו יגיענו למועדים ולרגלים אהרים הבאים לקראתנו לשלום,

שמהים בבנין עירך וששים בעבודתך." (פסחים פ"י מ"ו)

בכתב יד קויפמן נוסח ברכת הגאולה של רבי עקיבא שונה קצת: "שמהים בבנין עולם". לפי כתב יד קויפמן, אם כן, רבי עקיבא מתפלל בברכת הגאולה לא רק על עצם בניין העיר החרבה והשוממה, אלא גם על קיומה הנצחי של ירושלים עיר הקודש כ"בניין עולם" לכל הדורות הבאים.

הסבר זה מתאים בהחלט לשיטת רבי עקיבא, הידועה ממקורות אחרים. בגמרא בברכות דורש רבי עקיבא:

"לך ה' הגדלה והגבורה והתפארת והנצה וההוד כי כל בשמים ובארץ לך ה' הממלכה

והמתנשא לכל לראש' (דברי הימים א כ"ט, יא). 'לך ה' הגדולה' - זו קריעת ים סוף, 'והגבורה'

- זו מכת בכורות, 'והתפארת' - זו מתן תורה, 'והנצה' - זו ירושלים, 'וההוד' - זו בית

המקדש." (ברכות נח ע"א)

בניגוד לקריעת ים סוף, מכת בכורות ומתן תורה, המציינים את העבר - בניין ירושלים הוא סמל הנצח, כי קיומו של עם ישראל תלוי בירושלים.

ניתן לראות גם במטבעות בר כוכבא, בו תמך ר' עקיבא, עדות לתפיסה זו. במטבעות אלו מופיעה הכתובת "לגאולת ישראל" עם ציורים של ירושלים והמקדש.

3. במערכות חיפוש לא מצאתי את המושג "בניין עולם". במסגרת הלימוד של הגדה של פסח על פי משניות "עירבי פסחים" (כולל כתבי יד של המשנה) - בתנו לאה שתח' ובגנו יאיר נ"י הפנו את תשומת לבי לנוסח "בניין עולם" גם בתפילת עמידה.